

РЕЦЕНЗІЇ. ОГЛЯДИ. АНОТАЦІЇ

ПРИХОВАНА В АРХІВАХ ПРАВДА: З ПРИВОДУ ВИХОДУ В СВІТ ДВОТОМОВОЇ ПРАЦІ М. ТИМОШИКА «СЕЛО»

Тимошик Микола. Село: У 2-х т. Т 1: Зійти з безпам'ятства / Перед. С. Колесника. – К.: Ярославів Вал, 2017. – 420. – іл., ім. та геогр. пок., резюме англ. м.

Тимошик Микола. Село: У 2-х т. Т 2: Трудний шлях відмосковлення. – К.: Ярославів Вал, 2017. – 580. – іл., ім. та геогр. пок., резюме англ. м.

Писати про творчість Миколи Степановича Тимошика, з одного боку, досить легко, оскільки все написане ним читається і сприймається легко. Його перо журналіста за багато десятиліть роботи на різних посадах відшліфувалося надзвичайно тонко, навіть філігранно. Водночас складність, позитивна, полягає в тому, що автор також надзвичайно продуктивний і відстежити все, написане ним, досить складно. Найкращий біограф його життя і творчості – все-таки він сам – М. Тимошик. Відтворити все це може тільки він. Інші можуть лише доповнити власними баченнями того, що їм здалося, подумалося, побачилося, асоціювалося...

Інформацією про те, що світ побачив двотомник «Село», Микола Степанович «поставив на вуха» багатьох своїх друзів, інших користувачів по фейсбуку. Йдеться не лише про тих, хто, будучи в захопленні від появи цієї праці, залишив особистий відгук. Із досвіду знаю, що таких не більше третини. Всі інші також бачили цю інформацію, але із власних мотивів, міркувань не виявили бажання «засвітитися». Це тривало кілька днів. Як для мережевих засобів, це все-таки своєрідний рекорд. Переважно інформація живе один день, поки над нею не з'явиться інша, яка «придавить», відтіснить її в минуле.

Книга М. Тимошика спонукає не лише до роздумів над тими фактами, подіями, періодами, описаними в його праці, а й до асоціацій, паралелей, які викликає це дослідження. Скажімо, перший том не може не спонукати до роздумів, чому українські письменники до перевороту 1917 р. у своїй творчості звертали переважно увагу на бідність українського селянства, його нездатності до самоврядування, на нещасливі долі. Чим керувалися прозаїки, драматурги, скотившись до сентименталізму, навіть лубочності, ігноруючи чи й негативно виставляючи самодостатність українського селянина? Складається враження, що деякі з них виконували чийсь замовлення, були під чийсь впливом. Так само негативно описували релігійних служителів. Другий том – Московщини – викликає паралелі з нинішнім життям України роки незалежності.

Не зовсім хочеться погоджуватися із автором передмови С. Колесником, що «версія історії українського села Миколи Тимошика є поглядом знизу» (с. 16). Йому вторить і сам автор праці: «Йдеться про виклад української історії «знизу».

Я бачу цю історію зсередини. Автор не починає книгу з академічних видань, енциклопедичних довідників, архівних, краєзнавчих джерел свого краю, місцевої преси – все це буде згодом. Він починає із власних спогадів, того, що йому розповіла мама. Нібито й знизу, тобто з низів, від тих, хто ходить по землі, працює на ній. Саме так! Але з середини, з душі, з того, що не кожному зустрічному розкажеш, бережеш, тримаєш у пам'яті. І можеш обережно розказати своєму синові, онукові, упевнившись, що ніхто інший не чує, і в тому, що син чи внук також збереже до слушного часу.

Таки з середини! І це знахідка автора, яка оживляє історію, робить читача безпосереднім учасником подій, а не опосередкованим спостерігачем, яким найчастіше і є автор. Адже кожен, хто читав чи прочитає цю працю, обов'язково хоч дещо згадає свою маму, бабусю, їхні розповіді про минуле і серед усього те, що ніде не прочитаєш. А воно десятиліттями жевріло в середині душі, береглося, поки не підросне отой цікавий, який розбудить пам'ять і не викличе спонуку до відвертості. Таки погляд зсередини! Бо саме те, що всередині спонукає шукати в інших, знаходить його всередині. Саме так!

Практично в кожному українському селі є хоча б одне знакове ім'я не лише для цього села, а й для всієї України. І досить часто це ім'я знає якась частина України – переважно дослідники, а самі селяни (мешканці цього села) або не знають, або щось чули, щось пригадують із переказів батьків, дідів. Як правило, йдеться про ті знакові імена, які жили до жовтневого перевороту. Цих імен могло б бути значно більше, але маємо стільки, скільки збереглося про них інформації. Так звана «радянська влада» таки добряче попрацювала і її огризки ще й досі працюють, щоб якщо не приховати підло, то цинічно знищити джерела, що відображають минуле України. Тому чи М. Тимошику поталанило, що він віднайшов і відновив такий величезний масив інформації про свою Малу Батьківщину. Чи все-таки поталанило цій Батьківщині, що в неї є такий син, небайдужий, залюблений у неї. Швидше, все-таки, друге, тому що насамперед тільки небайдужість рухає творчу особистість до нових пошуків, знахідок, осмислення їх. Це ніби й загальні слова, які можуть стосуватися якщо не кожного, то багатьох дослідників-краєзнавців. Але кожен із них індивідуальний, особистісний. І в даному випадку не кожен із них може викликати до таких чи подібних роздумів. Ось у чому суть!

Відображаючи той чи інший історичний факт, подію чи явище, що стосується його села, автор дещо виходить за межі його, цим самим показуючи певну типовість того, що в даний історичний момент відбувалося, загальний український контекст, навіть єдність тодішньої території України. Цим самим автор ще вагомішою робить свою працю і піднімає планку для майбутніх дослідників такого типу. Вивчення мікропроцесів окремо взятого регіону – одна справа і, скажемо відверто, не менш почесна й важлива, але показати єдність процесів, наприклад, освіти, релігійного життя регіону в рамках кількох регіонів (повітів, округів) не завжди під силу авторам. М. Тимошик, як ми бачимо, з цим справляється досить легко, принаймні, це так бачиться з його праці. Але, попри все, індивідуальною, особистісною книгу роблять родзинки, пов'язані безпосередньо з автором (скажімо, розповіддю матері про І. Тарасевича, шкільний горщик і т. д.). Вони ніби й типові для кожного селянина, але читаю про них уперше. Саме вони показують внутрішнє життя села.

Оригінальність двотомника полягає і в назвах кожного з них. Автор досить промовисто окреслює, підбираючи, означуючи кожен період. Перший том присвячений дожовтневому періоду, отже, завданням автора було «Зійти з безпам'ятства». Зійти з монументального пам'ятника, побудованого московським режимом, на якому лише те, що «створено» цим режимом, а там справді лише безпам'ятство. Воно виявилось настільки масштабним в усіх відношеннях, що й після 25-ліття незалежності держави Україна не може похвалитися одностайністю в повазі до неї. За 25 років існування московської хунти вона значно більше встигла зробити в плані прихильності, зомбування населення. Але ж якими методами! Центр цього антигуманного, антилюдського ставлення до своїх громадян, до меншин знаходився в Москві. Тому другий том присвячений «трудному шляху відмосковлення». Трудний

він в усіх відношеннях. І чим повільніше й кволіше буде діяти нинішня влада, тим довше житиме синдром советський.

Автор багато часу й місця приділяє історичним екскурсам у далеке минуле, відшукуючи точки дотику з його краєм, скажімо, подарунок ікони з Афону. І це заслуга результатів пошуків автора. Не в кожного дослідника вистачає терпіння історичний сюжет показувати від початку і до кінця, навіть тоді, коли можна його відстежити за документами.

Важко сказати, чому автор не зробив акцент на тому, як у XIX столітті, конкретно в Чернігівській єпархії, відбувався своєрідний «обмін» кадрів духовного стану, коли Чернігівський єпископ мав їхати в далеку Астрахань, а звідти присилали свого. Невже не було можливості це зробити в рамках Малоросії? Отже, можна зробити висновок, що й таким чином відбувалося обрусіння духовного середовища України. Важлива й та деталь, що новий, уже московський, єпископ став частіше їздити з перевітками, і маршрут був коротким і з меншою кількістю для перевірки населених пунктів, щоб, очевидно, були триваліші паузи для чаєпиття.

Не можна обійти й опис метричних книг. Замість сухої статистики автор обрав досить цікавий шлях аналізу записів. Відстежив інтенсивність проведення вінчання у церквах, а також зробив певну класифікацію молодих за віковими характеристиками. З неї ми бачимо, що практично понад сто років тому було так само, як і зараз: були й ранні шлюби, були шлюби з чималою різницею в роках і, що прикметно сьогоднішньому часу, пізні шлюби. Це стосувалося як чоловіків, так і жінок, чим якоюсь мірою може бути заспокійливим фактором для сьогоднішнього часу, коли великий відсоток молоді в роках ще й не думає одружуватися, виходити заміж.

Дивовижні вибірки автор робить із книги народжених, вартих художнього опису, осмислення непередбачуваних доль, скажімо, предків самого автора, і справді бійцівського характеру українських жінок, які, щоб захистити свою честь, доходили навіть до самого царя. Невже це сюжет не для українських романістів? Який прекрасний приклад душевної чистоти, гідності української жінки! Як би було цікаво дізнатися про подальше життя її із кривдником, якого вона все-таки примусила визнати народжену від нього дитину та ще й вийти за нього заміж. Дивовижно!

Автор у можливих деталях описав, як у кінці XIX століття в Ніжинському повіті утворювалися нові адміністративні одиниці – волості. Сьогодні в Україні відбувається те ж саме, тільки вже з іншими назвами: громади, яких то насправді й немає, виходячи із значення, семантики слова. Яскравий приклад того, що на цій території нічого нового не відбувається ось уже протягом кількох століть – все товчуть у ступі воду. Ні інститути влади, ні навчальні заклади, які навчають, перепідготовлюють цю владу, не вчать історії адміністративного устрою своєї країни, інших країн? Думається, знають і добре знають. Але дипломовані чиновники то створюють нові адміністративні одиниці, то укрупнюють, то знову ділять, то знову децентралізують. Нове життя, нові назви, а суть одна й та ж – з кожним таким поділом зникають насамперед населені пункти. «Радянська влада» боролася з хутірською системою життя українців. І досить успішно. Тепер іде війна із селами. Успіх буде ідентичний. Уже утворюються територіальні громади. Це щось на зразок советського человека.

Автор досить досвідчений у своїх творчих пошуках, їхній реалізації. За його спиною роки й роки творчого життя. Монографії, посібники, збірники, укладені ним, велика кількість статей різної жанровості й типології. Тому видання про село досить продумане структурно. Із тексту книги видно, що поза авторським текстом залишається ще величезна кількість архівних документів. Вони цікаві, вони важливі, вони потрібні сьогоднішньому читачеві, принаймні, якійсь його частині. Але автор, як умілий плавець у бурхливій річці, лавірує в морі чи навіть в окремих випадках і океані архівних текстів, вибирає не лише найважливіше, найцікавіше, а швидше всього найтипівіше, найхарактерніше тому чи тому періоду, тій чи тій події, тому чи тому явищу. Він ніби прокладає шлях, по якому йтимуть інші дослідники за цими ж документами, а якщо досліджуватимуть інший регіон, то мають орієнтир, на що звертать увагу насамперед, а потім уже щось деталізувати. Тому дана монографія

є досить сумлінним авторським, оригінальним текстом, а з іншого боку, вона є хорошим навчальним посібником у плані історичного краєзнавства, а ще, подумалося, є чудовим матеріалом для складання місцевої енциклопедії. Хоча й сам автор інколи звертається до подібної літератури, від якої стартує в описанні якогось явища, скажімо, волосних судів. Але його текст цілком може бути розкладений на сотні й сотні, якщо не тисячі окремих тематичних статей й оформлені у вигляді енциклопедії чи подібного довідника. Безперечно, не всі статті можуть бути вичерпними, але створювати привід – так.

Читаєш, скажімо, про діяльність волосного суду і дивуєшся, як же московська влада та й інколи представники красного письменства обріхували дореволюційні суди. По совісті, за покликом душі, по справедливості, виважено виносили свої рішення. Так, принаймні, написано в роботі М. Тимошика. Але ж він цитував документи. І як же не повірити у справедливі тодішні, а не московські, не кажучи вже про нинішні суди? Знову подумалося, якби не було того антилюдського жовтневого перевороту, а все йшло, як і йшло, то мали б, очевидно, сьогодні ми і справедливі суди, і справедливі рішення, і був би кращий порядок і все було б краще, тому що в основі був би закон, мораль, гуманність, захист ображеного, обкраденого. І були б покарані злочинці, кривдники, а не чесні люди. Тому книга М. Тимошика і в цьому питанні й тут все ставить з голови на ноги. Так само, як і в питанні встановлення механічного млина.

Виходячи навіть із праці М. Тимошика, жовтневий переворот 1917 року можна виправдати лише одним-єдиним: ним був даний шанс Малоросії стати незалежною, самостійною країною-державою чи Українською народною республікою, чи просто Україною, яким новоспечені «державники» грушевські-винниченки не зуміли, не змогли чи й не дуже хотіли скористатися.

З радістю і боєм читав про повернення історичної назви села Данина з попередніх покручів. З радістю тому, що історична справедливість восторжествувала, що ініціатор, він же і автор цієї книги, домігся цієї справедливості. Але в нього було достатнього одного і найважливішого однодумця – голови сільської ради. З боєм тому, що я теж хотів повернути історичну назву села Ярошівку, яка згадується в Іпатіївському літописі за 1149 рік, а зараз воно Українське. Мене не підтримало дві третіх мешканців села і, найтрагічніше, – так звана еліта села.

Одна з особливостей монографії М. Тимошика – це рівень викладу матеріалу. На титулі зазначено, що це «документально-публіцистична оповідь». У більшості так і є. Але творчий рівень автора не міг залишатися на рівні оповіді. Досить часто автор використовує висновкові узагальнення, аналітичні осмислення. Бачиться триєдність у викладі матеріалів: документалістика, публіцистика і, в окремих випадках, художній виклад. Наведу один приклад художнього викладу матеріалу.

Ось як описує автор появу нової мешканки села Данина княгині Александрової, яка вийшла заміж хоч і за багатого, але селянина – Трохима Дворського – й погодилася переїхати жити у село: «У селі довго переказували найголовнішу деталь із першої миті приїзду нової данинки: дещо зняковіла від відверто прискіпливих поглядів, зійшовши з воза, вона злегка прихилила голову на знак поваги до односельців Трохима й покірно попрямувала за господарем через розкриті хвіртку до хати. Розкішний хвіст довгого світло-голубого плаття тягнувся за нею по пересохлій землі, вбираючи в себе нагуляну вітрами денну пилюку. А інший хвіст, що прикріплений був у формі легкої світлої шалі до потиличного боку жіночого головного убору, так званого, дамського капелюшка, легко віявся на всі боки від вітру (*Т. 1, с. 378-379*)». І таких чи подібних описів у праці М. Тимошика багато.

Автор описав цікавий досвід створення навчальних закладів на громадські кошти. Ми якось не задумуємося над тим, що більшість навчальних закладів різного рівня навчання на території тодішньої, досоветської, України, того часу будувалися якщо не на громадські, так приватні кошти. Та про це не зараз. Але досвід данинський, думається, був поширений і в інших населених пунктах. Тому можна говорити про масовий характер, що засвідчує потяг людей до освіти, до знань. Батьки хотіли, щоб їхні діти були грамотними, мали освіту, професію. Народний процес перервала

московщина. І ми є свідками того, як наші батьки зі шкіри вилазили, а старалися дати освіту своїм дітям, щоб вони виїхали з кріпацького советського села, бо самі цього не змогли зробити, будучи в молодості безпаспортними, а значить прив'язаними до села. Хоча з допереворотного села люди не так хотіли виїжджати, а, навпаки, намагалися відійти від батьківської опіки і самим господарювати. В цьому й полягає різниця між українським селом допереворотним і після нього.

Але мене більше хвилює те, чому такі чимало українських письменників допереворотного періоду так негативно описували українське село? Припускаємо, що в ньому було багато й негативного. Але книга М. Тимошика корегує розуміння й бачення українського села, змінює ставлення до нього. І не вірити йому не можна, адже цитування оригінальних документів таки доводить інше, ніж писали тисленки й подібні до них. Чи не виконували вони чиєсь завдання, так принизливо описуючи настоятелів церков, храмів? Навіть Нечуй-Левицький, виходець із духовної сім'ї і, власне, й сам духівник, але написав «Афонського пройдисвіта»? Чому акцент робився лише на їхні негативні грані життя, побуту? Чому селян більше представляли якимись батраками, недолугими до господарювання? Щось тут не так.

Свого часу Василь Горленко у рецензії на книгу «Юмористические рассказы и сцены из малорусского народного быта. В. П. Жуковского. Киев. 1884 г.» з бодем писав: «На зорі малоросійської писемності перші письменники, люди з талантом, погіршили, присвоївши нашому сільському люду тупі і придуркуваті риси. Це могло мати пояснення в епосі, коли один вихід на сцену мужика здавався вже зухвалістю. Вихованці тих традицій, пп. Ващенки-Захарченки і tutti frutti, трималися старих переказів, але позбулися вже попередніх властивостей: розуму і веселості. Караюча Немезида розправилася по-своєму із завзятістю досі псевдонародними гаерами і нагородила їх глупотою, безапеляційним обуренням».

І з того часу хрестоматійні українські письменники у переважній більшості почали більше розважати глядача/читача, показувати його негативні, слабкі риси. Українська хрестоматійна література другої половини XIX ст., коли після реформи 1861 р. почав активно формуватися український господар, накинута їм ярлик «павуків» та «глитаїв», прославляла нещасне кохання, голоту, цим самим відсторонилася від формування здорової, багатой, духовної української нації. Тому ця ж українська хрестоматійна література другої половини XIX й початку XX століття, яку вивчали в школах, вузах, порівняно з першою половиною XIX століття є на кілька порядків нижчою у націєтворчому плані. І це не могло не відбитися на подальшому житті всіх українців, на подальшому розвитку й української літератури періоду совка.

Напрошується один висновок, що якесь гидке всевидяще око, бачачи, як українські селяни самоврядуються в частині освіти, медицини, духовного життя, регулюванні розваг у вигляді шинків та інших життєвих облаштувань, вирішили все зробити по-своєму. Почали провокувати на різні погроми, доводити до всяких революцій-переворотів, збурювати на воєнні конфлікти, проведення усіляких економічних експериментів, сприяти міграції українського населення по всій московії, переміщення з одного місця в інше, ніби то й на вищі посади, як от із отцем Огієвським, таким чином, обезкровили, обезсилили, вивели з рівноваги і, врешті-решт знову закріпачили село в московські колгоспи, майже докорінно витравивши любов до землі як до природнього явища, уміння з нею говорити, слухати її, а значить, давать усе те, що їй потрібно, а вона, в свою чергу, повертала сторицею у вигляді врожаїв. Недаремно ще до Першої світової війни так звана Росія була житницею Європи. Можливо, ці жита зібрані з російських земель, можливо, вони вирощені російськими селянами? Марєво!!! Європейською житницею була Україна, українці, які змушені були годувати не лише Європу, а й Московію з усіма її награбованими територіями аж до Тихого океану.

Прочитавши перший том, перед початком читання другого тому, для експерименту, роблю певний прогноз своїх вражень стосовно цього тому – про так званий «радянський» період села – це акт звинувачення антигуманності, антилюдяності, антиприродності розвитку частини суспільства людства під назвою «радянський

союз». Це як ракова пухлина цивілізації, яку, слава Богові, локалізували, але ще не зовсім знищили, бо вона трансформувалася в інший вид, який називається викраденим ім'ям Росія, але зі збереженням усіх попередніх симптомів, насамперед великодержавного шовінізму. А зараз цей шовінізм переріс у неофашизм. Цей том (за винятком кількох останніх розділів) – готовий акт звинувачення до подання в міжнародний суд для винесення вироку: тотально заборонити існування цієї держави, всіх колишніх керівників заочно осудити, а нинішніх локалізувати і помістити у створений попередниками й ними анклав у вигляді таборів супернадзвичайно суворих режимів для довічного ув'язнення із нормою видачі хліба, води, яку вони видавали в роки голодоморів, періоду окупації нацистів, періоду хрущовської відлиги. Звичайно, це утопія, але рашисти, мокселі цього заслужили.

Буквально з перших рядків, сторінок другого тому бачимо з документів, якими оперує автор, як московська влада

- 1) стала на шлях відвертої й цинічної брехні,
- 2) жорстко запроваджувала нові порядки, руйнуючи віковічні традиції самоврядуваності українського села,
- 3) грабувала різними методами і шляхами українське селянство,
- 4) створювала умови для корупції від найменших ланок керівництва,
- 5) випещувала номенклатурний клас, який в умовах незалежності України, демократичних засад переросте (і вже переріс) у клас цинічних олігархів,
- 6) відверто ігнорувала будь-які ініціативи знизу на будь-яке покращення життя селян,
- 7) насаджувала російську мову,
- 8) штучно створювати ворогів у найрізноманітніших мастях,
- 9) запроваджувала одну з найцинічніших форм впливу – зречення свого батька-матері, чоловіка,
- 10) всіма цими засобами досить швидкими темпами почала витравлювати, вибивати, вистрілювати репресіями, виморювати голодом волелюбність, самостійність, самодостатність, почуття гордості українців.

Після прочитання цього тому жодного пункту не довелося викидати.

Фактично за два десятиліття (до початку війни 1941 р.) велика частина населення Східної України вже готова була віддати життя за найбільшого тирана століття чи й тисячоліття – Сталіна. Дивовижно. За чверть століття, тобто більше, ніж два десятиліття незалежної України – мінімальні поступи, більше розрухи. А тоді – семимильними кроками чи навіть ще й більшими. Сьогоднішнім керманічам України є чому навчитися у розбудові нової країни у московитів. Правда, останні цього дуже хотіли. А чи хочуть сьогоднішні? Жовтневий переворот, який ніби й дав можливість створити незалежну Українську народну республіку, але тодішня українська влада не справилася й не скористалася нею. А спроможе нинішня? Покаже час. Але поки що 25 років Україна рухається одним кроком вперед, а трьома – назад.

Складається враження, принаймні, такий висновок можна зробити з праці М. Тимошика, що московська влада в Україні багато речей робила зумисне, штучно, постійно провокуючи на конфлікти, на непорозуміння. Штучно створювала кількісну необхідність заготівлі різного збіжжя без урахування можливості селян, без урахування потреби кожної сім'ї, кількості її мешканців, наперед знаючи, що це виконати неможливо. Проте за невиконання жорстко каралося: подвійним оподаткуванням. Людина й раз не спроможна була оплатити цей податок, а тут іще вдвічі. Цим самим так же штучно «радвлда» наживала собі ворогів. І вона знала про це. Ці вороги були їй необхідні для того, щоб було з ким боротися, реалізовувати надуману класову боротьбу. І боротися для того, щоб одну частину ворогів знищити, іншу залякати, цим самим ще дужче утвердитися.

З якого боку не подивися, з усього вона мала вигоду. Дармові продукти, тяглову силу – все забирала у вигляді податку. І цей податок був необмежений, необґрунтований, необумовлений законами, нормами. Їй потрібні були раби і вона їх одержувала. Вони народжувалися, перетворювалися мільйонами: через різні

організації від раннього дитинства до членства в партії, від обліковців, бригадирів, голів сільрад до генеральних секретарів партії. А з негодними боролася нещадно до останніх днів свого існування. Недаремно кажуть, з брехнею світ обійдеш, а назад не повернешся. Обійшов той режим світ у вигляді робітничих, соціалістичних, комуністичних та інших партій і там розчинився, а в середині розпався. От вам і брехня, от вам і правда.

Про штучність голодомору написано багато. Але, думається, він розпочався вже з перших днів москальського режиму. Це можна простежити за другою книгою М. Тимошика. Але кульмінація його припала на 1932–33 роки, тому що темпи закабалення українського села були надто повільними. Український селянин усіяло чинив опір. А москалів це не влаштовувало. Вони нарешті вирішили поставити крапку в цьому питанні. І частково поставили. Це їм вдалося зробити за рахунок мільйонів життів українців на терені всього «союзу». Життя українського селянина для москалів не мало ніякої цінності: ні однієї людини, ні, тим паче, мільйонів. Чим більше, тим краще. І знову подвійна вигода для москалів. На українському збіжжі було зароблено великі кошти і зменшено десь на двадцять відсотків мешканців України. І це лише за якихось трохи більше року. Раз-два, як кажуть, і в дамках. Без використання залізничного транспорту, без зайвої мороки в інших місцях «держави».

Але український селянин якийсь час був досить міцним горішком. Створити колгоспи одним махом не вдалося. Не вдалося й після такого масового голодомору, не вдалося й репресіями, адже багато селян було репресовано. Війна перебила цей процес. Дозавершили в основному створення колгоспів уже голодом 1946 року. Але ще й тоді не всі українські селяни були в колективних господарствах. Проте від них уже не було ніякої загрози московській владі. Повна перевага вже була за нею.

Голод не в повному розумінні цього слова і поняття, а недоїдання українського селянства тривало майже до середини 60-х рр., коли робота селянина обліковувалася трудоднями, на які виплачували по 15–20 копійок на трудодень, якого за день не завжди можна було й заробити, до того ж, копійки ці виплачувалися в кінці року. Коли обкладалися податками кожне фруктове дерево, накладалися різні позики і з зароблених у колгоспі грошей не вистачало, щоб виплатити всі оподаткування, не кажучи вже на власні потреби. Тому треба було шукати інші можливості, щоб оплатити все. Те, що переніс український народ, просте селянство за роки московщини, ще довго бентежитиме й шокуватиме дослідників, читачів. Отже, можна говорити про голодування українського селянства понад чотири десятки років, а роки 21–22, 32–33, 46–47 треба вважати мором, геноцидом українського селянства, українського народу. Правда, треба сюди ще додати й маловідомий на сьогодні голод у радянській Україні 1928–1929 рр.

Але що досить сильно вразило мене в цій частині книги М. Тимошика – це один кричущий факт. Якби тільки він був оприлюднений, то лише він би давав підставу москалів та їхніх українських прихвоснів називати нелюдами, гірше будь-якої тварі, звірюками. Про канібалізм у різних формах відомо багато. І це одна з крайніх форм існування суспільства, коли починають їсти одне одного. А тут ідеться про факт годування сучкою поруч із своїми цуценятами й малого дитяти, яке смоктало молоко з її молочних залоз. А ще – сучка в цей момент лизала своїм язиком плече дитини. Вона ніби краще від усіх інших розуміла стан, ситуацію цієї дитини, вона взяла на себе відповідальність за врятування її. Вона її сприйняла за своє дитя, хоча ми знаємо, як собаки захищають свою їжу. Суспільство, керівництво суспільства, яке оточувало цю дитину, відмовилося від неї, навіть більше того, все робило, щоб вона померла. А сучка вирішила навпаки!!! Оця безмовна, але наділена високим почуттям гуманності, глибинним відчуттям обов'язку матері за своїх дитинчат і, о Боже, відчуттям обов'язку врятувати людське дитинча в оточенні людей, а не серед дикої природи. Мені здається, а швидше всього, я впевнений, що більш звинувального факту в жорстокості, цинізмі московського режиму вже не може бути. І його треба закріпити у формі пам'ятника, саме пам'ятника собаці, в якій смокчуть молоко цуценята і мале дитинча, а сучка в

цей момент ще й лише своїм язиком плече дитини. І хай тоді ізраїлі й росії після цього спробують сказати, що не було геноциду!

Репресії. Репресували не лише верхи. Практично з кожного села було репресовано десятки громадян. І знову кращі з кращих. Треба було зробити остаточну чи чергову дозачистку. Данинців також репресували. Навряд чи яке село оминула епідемія репресій. Цинічно розстріляли. І через багато років змушені такі були визнати безпідставність цих розстрілів. Але кому від цього має стати легше? Тільки не тим сім'ям, у кого були розстріляні, не всьому селу, як і не всій Україні, але хунта своє завдання по масовості виконала – населення залякала. Чого й треба було досягти.

Зі спогадів моєї мами, яка в роки війни проживала в окупованій території, знаю, що не такими вже й фашистами були німці-окупанти, як їх представляли московські окупанти. А що ж ми маємо з книги М. Тимошика, з тих документальних свідчень, які йому вдалося зібрати? Німці дозволили селянам працювати на землі чи колективно (в колгоспі), чи індивідуально – на вибір. З першого врожаю у селян не забирали нічого. Інколи ходили по селу й просили, а не відбирали, яйко-млеко. Дозволили функціонувати церкві, в якій правилася українською мовою, цією ж мовою німці спілкувалися з селянами через перекладача. Думаю, паралелі зайві, тому що вони показують зовсім із протилежного боку іншого окупанта – москаля. В цілому для України, що перший окупант – москаль, що другий – німець були одне одного варті.

Книга М. Тимошика показує безпорадність керівництва на рівні колгоспів, сіл. Так, московський режим установив свою владу, але спеціалістів-професіоналів у нього не було: вони їх винищили. А ті, хто по-справжньому міг би організувати роботу колгоспів, не хотів, оскільки їх не влаштовували репресивні методи. Український селянин звик до толерантності, а не до жорстокості. А влада була надто жорстокою, цинічною. Московській владі не потрібна була висока організація. Основне, щоб селяни каторжно працювали. Висока організація спонукає до мислення.

Не можна спокійно читати в книжці М. Тимошика про те, як московська згряя руками місцевих дегенератів винищувала духовність українського народу, його віру. Якими треба було бути циніками, знущальниками, нелюдями, щоб, скажімо, на прохання московської глушини по відношенню до України – Саратова, ліквідувати духовні центри в Україні. Примусити тотально відмовлятися отцями від служіння в церкві, зрікатися від своїх санів, дітям зрікатися батьків-духовників, дружинам – чоловіків-духовників. Це зараз важко навіть уявити, який відбувся в двадцяті на початку тридцятих років морально-духовний терор, геноцид української духовності, культури. Адже українська церква була чи не провідною складовою української культури, в основі якої була обрядовість з величезним багажем різних фольклорно-етнографічних заходів, храмових і просто свят, освячувань, охрещувань і т. д. Все це супроводжувалося не лише проведенням молебнів, правлінь, а й веселощами, які мали в собі неймовірну кількість пісень. Недаремно ж український народ є одним із найспівучішим народом, нацією. Яка ще нація, саме нація визнана в світі співучою із сотень, тисяч націй на землі? Чи є нинішня церква так званого московського патріархату в Україні тим духовним осердям української духовності, культури? Аж смішно про це запитувати. Ніколи не була, не є й ніколи не буде, тим паче, московський піп, окупант дбати на загарбницьких територіях про місцеві інтереси. Маса прикладів, суцільні паралелі. Дивує те, що Україна, її очільники, значна частина zdegradованих мешканців території Україна не наступають на одні й ті ж граблі, а постійно по них ходять. Для одних це мільйонні й мільярдні прибутки, а іншим, маючи свідомість на рівні свідомості клопа, как-то на руськом легчей.

Московщина прийшла на українську землю з брехнею, з брехнею жила всі понад сімдесят років, брехнею й зараз намагається якщо не відновити, то не дати відродити Україну-державу.

Читати спокійно в книжці М. Тимошика не можна про те, як знищували в 60-х рр. церкви, перетворюючи їх у клуби, будинки культури, а в інших селах у хімічні та зернові склади, тюрми. Доводиться практично після кожної сторінки робити паузи, щоб прийти в себе. Варварство. Цинізм. Наруга. Повна бездуховність.

Чужеродний духовний садизм. Ось із чим прийшла московщина на українську землю і жорстоко повсюдно його насаджувала. Ті 74 роки московщини в Україні з повною впевненістю і відповідальністю можна назвати періодом перманентного фізичного та духовного терору і садизму. Все! А все те, що, на перший погляд, було перевагою цього режиму: надання житлоплощ у гуртожитках; квартир через 20 років після стання на чергу і проживання в гуртожитку по кілька сімей; безплатне навчання; медичне обслуговування насправді було дешевим своєрідним підкупом населення, який здійснювався за народні гроші. І цей підкуп, якщо в нього вникнути, досить швидко стає блефом, розчиняється в масі усіляких неподобств цього режиму, не може компенсувати втрати у вигляді штучно заморених голодом, несправедливо репресованих, убитих у різних війнах, спеціально відірваних від своїх земель, розірваних поколінь у кожному взято окремому роді. Українські землі не один раз були під подошвою чужинців. Але ніхто не міг зробити такий переступ, як московити: посягнути на церкви, перетворити їх на буги-муги чи завалити різними хімікатами, тотально знищувати найважливіший індикатор нації, народу – його мову. Стає незрозуміло, завдяки чому можна зламати й вихолостити душі українців, маючи такі потужні традиції патріотизму, волелюбства, які й по сьогодні ще присутні в душах, характерах українців? Очевидно, в значній частині так званих українців є інші пріоритети, через які можна вживляти вірус зради, відступництва, морального й духовного переступу.

Праця М. Тимошика мені близька з багатьох причин. Але про одну бодай кількома словами все-таки обумовлюсь. З автором у нас невелика різниця в роках. Тому те, що він описує зі своєї пам'яті, зі своїх вражень тією чи іншою мірою знане й знайоме мені також із того ж таки дитинства та юності. Шкільне життя, так звані перші гулі, на які ми ходили крадькома від батьків, учителів, яких (останніх) примушували вилловлювати таких гуляк. Хоча сьогоднішні гуляки і гуляки нашого дитинства, юності – це кардинально різні. Ми співали тоді популярних пісень: і українських, і російських, танцювали під гітару, гармошку на так званих колодках під дворами. Все чи майже все було культурно й пристойно. А вистави в клубі!.. Незважаючи на те, що моє село більше належало до полтавських традицій, все одно дуже й дуже багато зафіксовано спільного. Це засвідчує єдність традицій українських сіл і водночас самотність кожного з них. Зараз уже такого майже чи й зовсім немає. Усе це знівельовано, стерилізовано московським режимом... Багато про що нагадали спогади автора, щемно нагадали.

Окремо треба сказати хоча б кілька слів про позицію автора. Зрозуміло, що взявся він за цю кількарічну роботу при своїй науково-педагогічній та громадській діяльності і зайнятості не заради чергової бібліографічної позиції у списку власних праць-публікацій чи модної теми, навіть не через те, що він родом із цього села, адже десятки вихідців із Данини, що живуть і там, і за межами села, могли б зробити цю роботу, а через те, що йому найбільше від усіх разом узятих болять, саме болять – історія села, його доля в різні часи, доля кожного мешканця. Як автор – не з боку, не споглядальним поглядом описує все, а з середини, пропустивши все не лише через свій розум, рівень своєї свідомості, а через серце, яке диктувало і розуму, і свідомості, як той чи інший епізод, факт виносити на суд майбутнім читачам. І це проглядається фактично в кожному абзаці, в кожному реченні, і це буквально стріляє в душу і серце читачеві, який і сам виріс у селі і особливо той, якому також болять доля свого і взагалі українського села. І, що найважливіше, незважаючи на цю обставину, автору багато в чому завдяки документальних фактів і, особливо, власній позиції вдалося зробити відкриття у житті дореволюційного українського села, поміняти ставлення, сприйняття до українського селянина, його духовного та господарського укладу.

Врешті-решт, як треба сприймати двотомову працю М. Тимошика? З нашого погляду, варто не лише розглядати з позицій новизни тих документів, що оприлюднив автор, тих роздумів, з якими він поділився. Нам видається, що автор підняв на таку висоту те й те, що вони почали виконувати зовсім іншу роль: документи й роздуми автора відходять на другий план, а на перший виступають паралелі, асоціації,

викликані документами й роздумами. І праця стає предметом розмірковування уже читача над тим, наскільки правдиво йому втовкмачували про українське село дожовтневого перевороту, наскільки правильний шлях до незалежності обрала нинішня влада України, чи є в неї перспективи у розбудові незалежної держави. І, на превеликий жаль, те й те в програші. Як кажуть, не тим шляхом ідемо або знову сіли не на той поїзд. І цим самим праця автора у порівнянні з іншою літературою не лише такого спрямування виходить на перший план, оскільки є, без перебільшення, реальним формотворчим засобом любові як до малої, так і до великої Батьківщини, яка називається Україна. Таку місію чи функцію міг виконати лише той, хто сам залюблений у малу й велику Батьківщину. Але й цього мало. Нині хоча й небагато порівняно патріотів, але є. Треба ще вміти володіти словом, бути його Майстром, бути семантичним психологом, щоб врешті-решт залишити читача сам на сам із описаним, а самому, авторові, ніби відійти вбік і не насолоджуватися особистими результатом, а поспостерігати, чи все він правильно зробив, чи не сфальшивив, не схибив. Процес творчості не має меж у своїй багатогранності. І в даному випадку основна місія автором виконана. Він не лише дав інформацію, її інтерпретацію, а ними захопив і, що найважливіше, розбудив читача. Фактично ця праця є своєрідною запалювальною бомбою.

Іван ЗАБІЯКА,
історик, журналіст

